

УДК330.341.1:338.434

Д.О. Сугоняко, канд. екон. наук

Чернігівський державний інститут економіки і управління, м. Чернігів, Україна

М.Я. Дудко, студент

Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

ВИКОРИСТАННЯ ЗАКОРДОННОГО ДОСВІДУ ФІНАНСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ У НАЦІОНАЛЬНІЙ ПРАКТИЦІ

Д.А. Сугоняко, канд. екон. наук

Черниговский государственный институт экономики и управления, г. Чернигов, Украина

М.Я. Дудко, студент

Черниговский национальный технологический университет, г. Чернигов, Украина

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ЗАРУБЕЖНОГО ОПЫТА ФИНАНСИРОВАНИЯ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ В НАЦИОНАЛЬНОЙ ПРАКТИКЕ

Dmytro Suhoniako, PhD in Economics

Chernihiv State Institute of Economics and Management, Chernihiv, Ukraine

Mykhailo Dudko, student

Chernihiv National Technological University, Chernihiv, Ukraine

USING FOREIGN EXPERIENCE OF FINANCING OF INNOVATION DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL ENTERPRISES IN THE NATIONAL PRACTICE

Проаналізовано сучасний стан національних сільськогосподарських підприємств та виявлено їх роль у забезпеченні продовольчої безпеки України. Для підвищення конкурентоспроможності цих підприємств в умовах глобалізаційних та інтеграційних процесів вказано на необхідність інноваційного оновлення їх діяльності. На основі дослідження передового закордонного досвіду запропоновано джерела фінансування інноваційного розвитку національних сільськогосподарських підприємств.

Ключові слова: фінансування, інноваційний розвиток, сільськогосподарські підприємства, закордонний досвід, потенціал, ризики, страхування.

Проанализировано современное состояние национальных сельскохозяйственных предприятий и выявлена их роль в обеспечении продовольственной безопасности Украины. Для повышения конкурентоспособности данных предприятий в условиях глобализационных и интеграционных процессов указано на необходимость инновационного обновления их деятельности. На основе исследования передового зарубежного опыта предложены источники финансирования инновационного развития национальных сельскохозяйственных предприятий.

Ключевые слова: финансирование, инновационное развитие, сельскохозяйственные предприятия, зарубежный опыт, потенциал, риски, страхование.

The article analyzes the current state of the national agricultural enterprises and reveals their role in the ensuring food security of Ukraine. The need of the innovative renewal of the enterprises activities is indicated for the increase of their competitiveness under the conditions of globalization and integration processes. Based on research of the leading foreign experience, are offered the sources of innovative development financing of the domestic agricultural enterprises.

Key words: financing, innovation development, agricultural enterprises, foreign experience, potential, risks, insurance.

Постановка проблеми. На думку аналітиків і експертів, наступною світовою кризою буде не фінансова, а продовольча. Це обумовлено багатьма факторами, особливою роль серед яких відіграють глобальні зміни природно-кліматичних умов та зростання чисельності населення планети. Перша група факторів призводить до втрати врожаїв і, як наслідок, перевищення попиту над пропозицією; друга – до значного зростання цін на сільгосппродукцію. За даними Організації Об'єднаних Націй, враховуючи тенденції зростання чисельності населення, до 2025 р. фермери повинні виробляти на 70 % продовольства більше, ніж нині. Цю тенденцію підтверджують і прогнози Всесвітнього банку – зростання чисельності населення планети до 2050 р. на 2-3 млрд чол. та у зв'язку з цим збільшення попиту на продукти харчування на 60 %.

Україна, маючи аграрно-промислову спеціалізацію, в умовах наближення світової продовольчої кризи може зайняти лідируючі позиції в експорті сільськогосподарської

продукції до залежних від її імпорту країн. Для цього, перш за все, необхідно створити належні умови для інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств, враховуючи наявний передовий досвід закордонних країн.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічні аспекти інноваційної діяльності та механізми фінансової підтримки сільськогосподарських підприємств розглянуті у працях багатьох учених-економістів, зокрема: Л. М. Березіної [1], М. П. Бутка [2], О. Є. Гудзь [3], М. Я. Дем'яненка [3], І. В. Калачової [4], С.М. Онисько [5], О. В. Прокопенко [6], П. Т. Саблука [3], О. В. Шолудько [5], О. В. Шубравської [4] та ін.

Позитивно оцінюючи наукові напрацювання у цій сфері, слід зазначити, що це питання потребує подальшого всебічного дослідження, особливо в напрямку фінансування інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств. У сучасних умовах без впровадження інновацій у технологічні процеси виробництва та зберігання сільгосппродукції, її швидкої доставки до кінцевого споживача неможливо досягти конкурентних переваг і розширити територіальні межі ринків збуту. Все це потребує значного обсягу фінансових вливань, які не під силу здійснити цим суб'єктам господарювання самотужки. У зв'язку з цим на державному та місцевому рівнях необхідно створити відповідні механізми фінансування і стимулювання інноваційного розвитку сільгосппідприємств, беручи до уваги накопичений позитивний досвід закордонних країн у цій сфері.

Виклад основного матеріалу. Парадигма інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств передбачає науково-теоретичні підходи до використання принципово нових прогресивних технологій у сфері виробництва, зберігання, логістики, транспортування, збуту сільгоспсировини та готової продукції на основі розширення меж і напрямків їх взаємодії з представниками аграрної науки, інвесторами, фінансово-кредитними установами та іншими суб'єктами господарювання.

За експертними оцінками, до втрат врожаю на рівні близько 10 % призводять проблеми у сфері агрологістики, від 25 до 30 % – у системі зберігання. Якщо додати й інші втрати, що виникають під впливом ендогенних і екзогенних факторів, маємо суттєве недоотримання запланованих обсягів врожаїв і готової сільгосппродукції.

Перш ніж розглядати можливості фінансового забезпечення інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств, необхідно зупинитися на аналізі основних фінансово-економічних показників їх діяльності [7] за період 2008–2012 рр. (табл. 1).

Таблиця 1

Основні показники діяльності сільськогосподарських підприємств України

Показники	Роки				
	2008	2009	2010	2011	2012
Кількість діючих сільськогосподарських підприємств, од. (станом на 1 липня)	59059	57152	56493	56133	55866
Індекси продукції сільськогосподарських підприємств, %	136,3	94,9	97,7	128,7	93,5
Виробництво сільськогосподарської продукції на одну особу, грн	4357,0	4298,0	4249,0	5113,0	4894,0
Прибуток (- збиток) від реалізації сільськогосподарської продукції, млн грн	5462,1	7120,0	12750,5	19926,0	20199,4
Рентабельність сільськогосподарського виробництва, %	13,4	13,8	21,1	27,0	20,5

Як видно з наведених у табл. 1 даних, кількість діючих сільськогосподарських підприємств за період, що аналізується, має тенденцію до зниження. В 2012 р. у порівнянні з 2008 р. їх кількість зменшилась на 3193 од. або 5 %; з 2011 р. – на 267 од. та 1 % відповідно. Незважаючи на зменшення кількості сільгосппідприємств, у звітному році спо-

стерігається зростання величини їх прибутку в 3,7 раза в порівнянні з 2008 р., що свідчить про їх рентабельну діяльність. Рентабельність сільськогосподарського виробництва в 2012 р. у порівнянні з 2008 р. зросла всього на 7,1 %, що в основному обумовлено зростанням обсягів витрат у вартісному вираженні.

Структура витрат на виробництво сільськогосподарської продукції у сільськогосподарських підприємствах [7] наведена в табл. 2.

Таблиця 2

Питома вага витрат сільськогосподарських підприємств, %

Статті витрат	Роки				
	2008	2009	2010	2011	2012
Витрати на оплату праці	10,7	9,7	9,1	9,1	9,4
Відрахування на соціальні заходи	2,6	2,9	3,2	3,1	3,4
Матеріальні витрати	70,4	69,3	70,0	72,1	68,6
Амортизація основних засобів	5,1	5,8	5,3	4,6	5,3
Інші витрати	11,2	12,3	12,4	11,1	13,3
Всього	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Найбільшу питому вагу за період, що аналізується, займають матеріальні витрати, хоча в 2012 р. їх частка зменшилась на 3,5 % у порівнянні з попереднім роком; вона все рівно залишається суттєвою, що свідчить про високу матеріаломісткість сільгосппродукції.

Ефективна діяльність сільськогосподарських підприємств залежить від наявності власної техніки, що сприяє зменшенню транспортних витрат у порівнянні з використанням послуг посередників, різного роду підприємств-перевізників та оренди їх рухомого складу. Кількісна характеристика сільськогосподарської техніки [7] вищезазначених суб'єктів господарювання наведена в табл. 3.

Таблиця 3

Наявність сільськогосподарської техніки в сільськогосподарських підприємствах, тис. шт

Вид техніки	Роки				
	2008	2009	2010	2011	2012
Трактори	177,0	169,0	151,0	147,0	151,0
Зернозбиральні комбайни	39,0	38,0	33,0	32,0	32,0
Вантажні автомобілі	115,0	109,0	104,0	101,0	96,0

За роки періоду, що аналізується, спостерігається тенденція незначного зменшення кількості транспортних засобів, що є у власності сільськогосподарських підприємств. Порівнюючи наведені цифри з 2000 р., коли парк тракторів налічував 319 тис. шт, а зернозбиральних комбайнів 65 тис. шт, у 2012 р. відбулося зменшення кількості техніки практично в два рази [7].

Відсутність достовірної інформації про потреби і ступінь забезпеченості сільгосппідприємств технікою призводить до появи різних оцінок стосовно ступеня зношеності та показників оновлення цієї групи основних засобів.

Безперечним залишається факт відсутності власних коштів цих суб'єктів господарювання на повне оновлення матеріально-технічної бази відповідно до наявних потреб. При цьому більшість техніки є імпоротною, що в умовах зростання курсу долара США і євро до гривні також ускладнює процес її купівлі. Сприяє забезпеченню необхідною технікою й обладнанням сільгосппідприємств розвиток агролізингу. Але і тут є проблеми, пов'язані з тим, що в Україні не розвинений вторинний ринок лізингу, а укладання договорів лізингу на первинному ринку для більшості агропідприємств є фінансово обтяжливим.

У зв'язку з цим сільськогосподарські підприємства потребують суттєвої державної допомоги і фінансової підтримки. Остання, переважно, має вигляд дотацій і субвенцій з державного бюджету, але за браком коштів останнім часом надається не в повному обсязі.

Надання фінансової допомоги з боку держави в розрізі різних країн мають певні особливості, характеризуються значними сумами, що видаються у вигляді бюджетної підтримки агровиробникам, незважаючи на їх частку у створенні валового продукту.

Натомість в Україні при створенні аграрниками 10 % валового продукту частка дотацій з бюджету в їх валову додану вартість становила 0,8 %. Для прикладу, в ЄС частка цих підприємств у створенні валового продукту становила 1,22 %, а питома вага дотацій з бюджету у валову додану вартість сільгоспвиробників становила 21 %, у Росії – 3,6 і 11 % відповідно [8].

У Державному бюджеті на 2013 р. було передбачено фінансування видатків Міністерства аграрної політики та продовольства в сумі 14406,6 млн грн. Видатки загального фонду за програмами підтримки розвитку підприємств АПК були передбачені в розмірі 71,8 млн грн при обсязі кредиторської заборгованості за цими програмами близько 600 млн грн. За спеціальним фондом планувалось виділити 8581,5 млн грн, з них фактично було виділено на програми «Формування державного інтервенційного фонду Аграрним фондом, а також закупівлі матеріально-технічних ресурсів для потреб сільгоспвиробників» – 22 % від річного плану асигнувань, «Державна підтримка галузі тваринництва» – 85 %. Інші програми, а саме «Державна підтримка розвитку хмелярства, закладення молодих садів, виноградників та ягідників і нагляд за ними» та «Надання кредитів фермерським господарствам» профінансовані в повному обсязі [8].

Окремі комерційні банки надають спеціальні програми кредитування агропідприємствам, спрямовані на поповнення оборотних засобів та придбання сільськогосподарської техніки, а також кредитні лінії та лізингові програми. Однак у порівнянні з закордонними країнами вартість кредитів є досить високою. В 2012 р. було створено Державний земельний банк, який отримав ліцензію восени 2013 р. Головним напрямком діяльності банку визначено надання дешевих кредитів великим і середнім аграрним господарствам під заставу землі. Проте у квітні 2014 р. Кабінет Міністрів України прийняв рішення про його ліквідацію через невиконання покладених на нього функцій.

Прикладом успішного функціонування системи державного кредитування підприємств агропромислового комплексу є створений у 2000 р. за ініціативою уряду Російської Федерації державний акціонерний банк «Російський Сільськогосподарський банк». На сьогодні мережа філій банку становить більше 1500 відділень. Закордонні представництва банку зосереджені на території Азербайджану, Вірменії, Білорусі, Казахстану, Таджикистану. Кількість підприємств малого і середнього агробізнесу, що є позичальниками банку, перевищує 36 тис.

Банк надає інвестиційні кредити на будівництво, придбання і модернізацію основних засобів, розвиток окремих підгалузей сільського господарства тощо в межах напрямків, передбачених Державною програмою розвитку сільського господарства і регулювання ринків сільськогосподарської продукції, сировини і продовольства на 2013–2020 рр. [9].

У Білорусі на фінансування підприємств сільського господарства виділяється близько 40 % бюджетних ресурсів з республіканського, місцевих бюджетів, а також республіканського фонду підтримки виробників сільськогосподарської продукції, продовольства та аграрної науки. Державна підтримка здійснюється не тільки за рахунок коштів республіканського бюджету, але і за рахунок надання податкових пільг, компенсацій за банківськими кредитами [10].

З метою збільшення рівня державної підтримки сільгоспвиробників у Білорусі планують спростити процедуру продажу агропідприємств, послабити податкове навантаження, надати різноманітні фінансові преференції для інвесторів, що вклали кошти в нерентабельні господарства. Стосовно самих підприємств агропромислового сектору

передбачається їх об'єднання у складі холдингів і агрокомбінатів для підвищення рівня їх прибутковості. З метою стимулювання працівників таких підприємств передбачається виплата премій відповідно до отриманого прибутку [11].

Відмінність європейської моделі розвитку сільського господарства полягає в тому, що вона ґрунтується на трьох чинниках: по-перше, створення фермерських господарств сімейного типу; по-друге, встановлення значної ролі сільського господарства в забезпеченні зростання національних економік країн-членів ЄС; по-третє, розроблення системи захисту доходів сільгоспвиробників від негативного впливу форс-мажорних обставин. Специфічною особливістю також є система квотування сільгоспвиробників та їх фінансова підтримка по лінії Європейських фондів, а саме Європейського фонду гарантій у сільському господарстві та Європейського сільськогосподарського фонду розвитку сільських територій [12].

З 1962 року в ЄС виконується прийнята Єдина сільськогосподарська політика, на реалізацію напрямків якої виділялося майже 70 % бюджету ЄС; ця сума поступово зменшувалась і на початку 2000-х років становила 40 %.

Узгоджена Міністрами сільського господарства країн-членів ЄС аграрна політика на період 2014–2020 рр. передбачає зменшення розміру аграрного бюджету до 38 % від бюджету Євросоюзу, трансформацію механізму виплат субсидій з огляду на збереження екології та природи, підтримку фермерів-початківців, виробників органічної сільгосп-продукції тощо [12].

Висновки. Враховуючи позитивний закордонний досвід, в Україні для підвищення ефективності фінансування інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств необхідно створити потужну систему кредитного, зокрема і лізингового, обслуговування, субсидування, надання податкових та митних пільг, агрострахування, включаючи страхування інвестиційних та інноваційних ризиків, розробити механізми стимулювання агровиробників за зниження поточних та капітальних витрат, підвищення рівня якості продукції, інновативності організації сільгоспвиробництва, показників прибутковості діяльності, розвитку інтелектуального капіталу.

Також необхідно створити прозорі схеми отримання державної підтримки у вигляді дотацій, субвенцій, кредитування та посилити контроль за цільовим використанням коштів, виділених на впровадження інноваційних змін. Запровадження таких заходів приведе до зростання масштабів і результатів діяльності національних агропідприємств, призведе до досягнення економічного піднесення на макро-, мезо- і мікрорівнях та буде сприяти формуванню позитивного іміджу як держави загалом, так і окремих адміністративно-територіальних одиниць.

Список використаних джерел

1. Березіна Л. М. Інноваційна політика підприємств АПК: тактичні та стратегічні цілі [Електронний ресурс] / Л. М. Березіна // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2013. – № 4. – С. 122–130. – Режим доступу : http://mmi.fem.sumdu.edu.ua/sites/default/files/mmi2013_4_122_132.pdf.
2. Бутко М. П. Колсалтингове забезпечення процесів інноваційно-інвестиційного розвитку : монографія / М. П. Бутко, С. В. Повна. – Ніжин : Аспект-Поліграф, 2010. – 252 с.
3. Державна політика фінансової підтримки розвитку аграрного сектору АПК : монографія / [М. Я. Дем'яненко, П. Т. Саблук, В. М. Скупий та ін.] ; за ред. М. Я. Дем'яненка. – К. : ННЦ ІАЕ, 2011. – 372 с.
4. Калачова І. В. Інноваційна діяльність сільськогосподарських підприємств: перешкоди та напрями розвитку / І. В. Калачова, О. В. Шубравська, К. О. Прокопенко // Статистика України. – К., 2013. – № 1. – С. 10–16.
5. Шолудько О. В. Оцінка світового досвіду фінансової підтримки аграрної сфери / О. В. Шолудько, С. М. Онисько // Вісник Львівського національного аграрного університету. – 2013. – № 20 (1). – С. 137–147.

6. *Прокопенко О. В.* Лізинг як інструмент інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств [Електронний ресурс] / О. В. Прокопенко, В. А. Омеляненко // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2013. – № 2. – С. 150–158. – Режим доступу : http://mmi.fem.sumdu.edu.ua/sites/default/files/mmi2013_2_150_158.pdf.

7. *Сільське господарство України* : статистичний збірник 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua.

8. *Всеукраїнський інформаційно-аналітичний журнал «Аграрний Тиждень. Україна»* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://a7d.com.ua/agromoney/16278-na-pdtrimku-agrosectoru.html>.

9. *Официальный сайт Россельхозбанка* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rshb.ru/>.

10. *Гайдук К.* Система бюджетной поддержки предприятий в Беларуси [Электронный ресурс]. – Режим доступу : <http://www.research.by/webroot/delivery/files/pdp2012r02.pdf>.

11. *Финансирование АПК Беларуси приблизят к международной практике* [Электронный ресурс]. – Режим доступу : http://ont.by/news/our_news/0115357/.

12. *В ЕС одобрена новая единая аграрная политика* [Электронный ресурс] / Українська аграрна конфедерація. – Режим доступу : <http://agroconf.org/content/v-es-odobrena-novaya-edinaya-agrarnaya-politika>.